

Geachte leden van de Staatscommissie rechtsstaat!

Toen op 23 oktober 2019 de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (AbRvS) omging en uit een ander vaatje ging tappen was dat pas na 10 jaar gewetenloze rechteloosheid voor kinderopvangtoeslagouders. De leer van de rule of law c.q. de trias politica heeft dus wel gewerkt, zei de Venetië-commissie droogjes in haar rapport. Deze commissie, zeg ik nadrukkelijk, heeft de toeslagenaffaire niet goed geanalyseerd en begrepen maar heeft de regering wel veel beleefde complimenten gemaakt over het zijn van rechtsstaat, wat, naar ik vermoed, de reden is waarom in de opdracht aan uw commissie expliciet is gevraagd in te gaan op haar rapport. Alleen had het "eerder draaien aan de knoppen", om het te zeggen in de popiejopietaal van het reflectierapport 'Lessen uit de kinderopvangtoeslagzaken' van november 2021 van de AbRvS, 10 jaar eerder moeten gebeuren! Dat de Raad van State op deze onrespectvolle wijze amper zo'n verhullend mager excuusje eruit perst voor de 55.000 direct gedupeerde ouders die naar thans wordt begroot 7,1 miljard euro schade hebben opgelopen, is, uit het oogpunt van redelijke omgangsvormen, nauwelijks te bevatten. Niet duidelijk wordt in het hele reflectierapport van 440 pagina's, waarvan er 284 pagina's zijn gewijd aan de juridische reflectie, waarvoor precies, voor welke begane fout(en), de Afdeling excuses maakt. In het reflectierapport van de rechtbanken dat de bizarre titel heeft meegekregen 'Recht vinden bij de rechtbank' van oktober 2021 (82 pagina's) worden dan ook helemaal geen excuses gemaakt. "Wat konden wij anders doen dan we hebben gedaan?" is de teneur. Henk Naves, de voorzitter van de raad voor de rechtspraak, zei bij de presentatie van hun rapport dat we het rapport maar als excuses moesten beschouwen. Excuses, waarvoor dan precies, als sommige rechters zelf wel eens buikpijn kregen van hun eigen uitspraken maar nog altijd vinden dat ze niet anders konden en het juiste hebben gedaan?... Wat is er met onze bestuursrechters aan de hand?...

Als er algehele rechteloosheid is is de rechtsstaat met vakantie en is er een onrechtsstaat waar onrecht troef is. Op het terrein van de kinderopvangtoeslagen is er 10 jaar lang, van 2010 tot en met oktober 2009, aan de lopende band onrecht gesproken door onze eigen bestuursrechters. Zij waren niet afwezig, niet in de gevangenis opgesloten en niet uit hun ambt gezet of bedreigd met dergelijke nare zaken. Nee niets van dit alles, het was veel erger: zij spraken het onrecht zelf uit, bij enkele duizenden vonnissen per jaar tegelijk... Rechtzoekende vertwijfelde ouders vertrouwden op de rechtsstaat, op de rechters, op hun rechtsgevoel, hun redelijkheid en eerlijkheid, hun integriteit, hun gezond verstand, hun onafhankelijkheid, onpartijdigheid, rechtschapenheid, gerechtigheid en juridische kundigheid. Zij vertrouwden op al die mooie waarden en deugden waar rechters voor plegen te staan. Maar in plaats van deze ouders toevlucht te bieden staken onze bestuursrechters hen een dolk in de rug, de ene ouder na de andere, jaar in jaar uit, 10 lange jaren achter elkaar. Eerstelijnsbestuursrechter of staatsraad van onze hoogste algemene bestuursrechter de Raad van State, er was geen verschil. Op een serieus verzet van de rechtbank Rotterdam na, maar toen de Afdeling daarop haar koers niet wijzigde capituleerde Rotterdam door zelf van koers te veranderen en weer keurig in de pas van de rest te lopen.

Waar was hun rechtsgevoel, geweten en brille?... En ook: Waar was hun rechtsstatelijke poortwachtersfunctie én -taak gebleven als sluitstuk en bewaker én ultieme 'verwerklijker' van de leer van de trias politica en the rule of law en van onze democratische rechtsstaat die we zeggen te zijn? Wat bewoog deze rechters zowel individueel als als onderdeel van het collectief in psychologische en sociologische zin tijdens deze 10 lange jaren? Is hiervoor het gehoorzaamheidsexperiment van Stanley Milgram een verklaring? Of het omstandersexperiment van Darley en Latane? Of Asch' conformiteitsexperiment? Het zijn bekende psychologische experimenten van de jaren '60 die je eenvoudig googlet en ik hier dus niet zal uiteenzetten.

Wat onze rechters massaal bewoog weten we niet, ik niet althans, en volgens mij weet niemand dat. Want dát het überhaupt is gebeurd is nog altijd onvoorstelbaar en heeft niemand voor mogelijk gehouden. Het is ook niet onderwerp van serieus onderzoek geweest en dat is waarop ik uw commissie wil attenderen: onderzoekt u alstublieft ten gronde wat hier bij (en met) onze bestuursrechters gebeurd is en wat er moet gebeuren om een ramp als deze in de toekomst te proberen voorkomen. Roept u daarbij s.v.p. de expertise van sociologen en psychologen en andere gedragskundigen en deskundigen in want dit schreeuwt om een buitenjuridische verklaring. De rechters hebben erover gereflecteerd en zijn niet tot een wezenlijke verklaring gekomen van hun bestuursrechtersbrede chronische falen behalve dan door te wijzen op 1/ de zogenaamd harde dwingende wet (lex dura), 2/ op het algemene gevoelen dat fraude met gemeenschapsgeld bestreden moet worden en 3/ op de gewenste eenheid van recht(spraak).

Dat eerste is een mythe, om het netjes te zeggen. De wet kinderopvang (wko) is zelf niet hard maar is dat wel geworden door verkeerde lezing van de rechter, om het weer netjes te zeggen. Om het preciezer te zeggen:

door contra legem-uitleg én toepassing door de rechters zélf in navolging van de Belastingdienst/Toeslagen (B/T). Dit al dan niet in combinatie met ook weer 'de verkeerde lezing' van bepalingen in de Awir. De rechters lazen er samen met ambtenaren van Belastingen/Toeslagen en daartoe aangemoedigd door de landsadvocaat vereisten in die de wet helemaal niet stelt. Ouders zouden naast de toeslag altijd het gehele bedrag van de eigen bijdrage betaald moeten hebben en dit moeten bewijzen, ook als daarover andere afspraken waren gemaakt met de opvangvoorziening, bijvoorbeeld omdat de opvangvoorziening korting gaf om nieuwe klanten te werven. Zo'n absolute eis te stellen is natuurlijk absurd. De invoering van de wko in 2005 betekende de transitie van een aanbodgestuurde naar een vraaggestuurde kinderopvangmarkt met een ingrijpend veranderde rol voor alle partijen. De houders van de opvangvoorzieningen kregen toen zelfs ondernemers- en marketingscholing aangeboden door de overheid, en de rol van de ouders werd dat zij opdrachtgever werden en de gewenste opvang onder zo gunstig mogelijke voorwaarden op de vrije opvangmarkt moesten gaan inkopen. Dat gold uiteraard ook voor de prijs, wat ertoe leidde dat in sommige gevallen ouders de eigen bijdrage of een stukje eigen bijdrage niet hoefden te betalen gedurende een zekere tijd. In alle jurisprudentie en latere debat over de zogenaamd aantoonbare verplichte betaling van de eigen bijdrage, die de kern vormt van het toeslagenschandaal, is deze systeemwijziging over het hoofd gezien. Zonder de doordinking en verdiscontering van deze transitie is de rechtspraak een decennium lang de verkeerde kant opgeschoten. De tweede verklaring die de rechters hebben gegeven laat zien dat rechters ook gevoelig zijn voor de waan van de dag, vooral natuurlijk als die waan jaren en jaren voortduurt. Toch zou je (mogen) verwachten dat die het hoofd koel zouden houden.

En wat dat rechtseenheidsargument betreft zei mijn leermeester Schoordijk altijd dat de roep om rechtseenheid en rechtszekerheid omtrent het recht leidt tot zekerheid omtrent onrecht. De toeslagenaffaire is het bewijs daarvan. We mogen nog zoveel 'rechtsstatelijks' in onze (grond)wetgeving hebben ingevlochten en de onafhankelijke rechtspositie van rechters wettelijk in beton hebben gegoten, dat weerhield hen er niet van om 10 jaar de burger (dus niet alleen de gedupeerde ouders en kinderen maar alle burgers, wij allemaal, zijn rechtsstatelijk in de kou gezet!) onrecht aan te doen door al die jaren de oren te laten hangen naar Belastingen/Toeslagen, zoals Afdelingsvoorzitter Van Ettehoven zélf in woord en geschrift heeft verklaard. Misschien wel juist niet, want 'wie maakt me wat' kan dan mogelijk allengs de mentaliteit van een heel rechterscorps worden. De toeslagenaffaire bewijst in de verklaring van de rechters zelf (lex dura, waan van de dag, en rechtseenheid) dat dat tot rechteloosheid leidt, en de rechtsstaat tot onrechtsstaat. Ook het feit dat het 10 lange jaren heeft geduurd moet redelijkerwijs leiden tot het opnieuw overdenken van de gekoesterde notie van de 'onafhankelijk rechtsprekende rechter' als waarde en als (praktische en vooronderstelde) voorwaarde voor een rechtvaardige uitkomst in concreto. Onafhankelijke rechtspraak als grondrechtelijke/staatsrechtelijke waarde is dus wat anders dan de veronderstelde onafhankelijke en onpartijdige rechtspositie van de rechter door diens benoeming voor het leven. Dat is externe onafhankelijkheid. Ware onafhankelijke rechtspraak is iets mentaals, een geestesgesteldheid, intern gericht, een mentale zelfstandigheid in denken en doen, gegrond in een bepaald(e) opvoeding en bewustzijn, in een zekere persoonlijkheid, een zeker DNA, in een zeker algoritme zeggen we nu... Dat zal meespelen bij de selectie van bestuursrechters, ja zelfs al eerder tijdens de studie bij het kiezen van keuzevakken en rechtsgebieden. Bestuursrechters die altijd de overheid of een overheidsorgaan tegenover zich zien en die alleen maar het bestuursrecht toepassen waarin veel voordeel van de twijfel en veel beleidsvrijheid en marginale toetsing e.d. aan de overheid worden opgehangen zien mogelijk de burger en zijn belang niet meer. Je neemt als bestuursrechter vaak niet deel aan de eigenlijke juridische besluitvorming en dat ligt je of ligt je niet. Na het verplichte keuzevak 'administratief recht' heb ik bijvoorbeeld zelf destijds dat rechtsgebied verder links laten liggen en mij geheel op het burgerlijk recht toegelegd. Dat is een andere manier van juridisch denken en doen, en dat zie je ook bij de verschillende onderbouwingen van de rechterlijke uitspraken.

Zijn onze bestuursrechters uit het juiste hout, uit het juiste algoritme, gesneden?.., is eigenlijk de vraag die zich opdringt. Zijn er in de loop der tijd 'algoritmes ingeslopen' die noodzakelijkerwijs moesten leiden tot deze rechterlijke ramp? Dat moet haast wel want er zijn door de rechters zelf in hun reflectietrajecten geen (andere) wezenlijke verklaringen voor gevonden. Anders geformuleerd: waaruit bestaat het algoritme van de bestuursrechter, en voldoet die aan de taak en functie die wij, alle burgers in Nederland, aan hem of haar hebben toevertrouwd? Die taak en functie is: de burger, en dat zijn wij allemaal, rechtsbescherming bieden tegen de eigen opdringerige overheid waarbij het recht het wint van de machtsoplossing van de overheid die zo'n oplossing makkelijk zou kunnen inzetten maar die heeft toegezegd daarvan af te zien en de rule of law altijd te zullen respecteren en nakomen. Vragen naar diens algoritmische profiel moet je natuurlijk niet aan de rechter zelf stellen want daar kom je al reflecterend zelf niet op als rechter. Zeker niet als je die reflectie binnen de eigen parochie houdt zonder de frisse blik van buitenstaanders, zoals zowel bij de

eerstelijnsbestuursrechters het geval was als bij de AbRvS. Uw voorzitter zal dit kunnen beamen als destijds voorzitter van de begeleidingscommissie van het reflectietraject van de AbRvS. Deze commissie werd bij het eigenlijke gezamenlijke reflecteren van de staatsraden en hun medewerkers niet toegelaten i.v.m. de gewenste vertrouwelijkheid van de reflectie... Zo willen de kinderrechters op dit moment ook geen pottenkijkers bij het onderzoek naar uithuisgeplaatste minderjarigen van toeslagouders. Alles fijn closed shop houden... Rechters zijn ook niet gewend aan reflectie en feed back en bovendien is het maatschappelijk not done kritiek op hen uit te oefenen.

Tenslotte: van Einstein is de wijsheid dat problemen niet kunnen worden opgelost binnen de setting waarin ze zijn ontstaan. Dus de rechters zijn niet het juiste adres om ons burgers van de juiste informatie te voorzien.

De zwakste schakel van de rechtsstaat, zo is nu met de Toeslagenaffaire aan het licht gekomen, is de bestuursrechter, d.i. de mens die rechter is. Er was geen pistool tegen de slapen gezet en hij/zij was onbedreigd, onafhankelijk, integer, niet vooringenomen en niet discriminerend en noem het allemaal maar op, en hij/zij sprak toch geheel uit vrije wil 10 jaar onrecht. Hoe kan dat, hoe kon dit? Natuurlijk: het streven naar rechtseenheid, rechtszekerheid etc.etc. zijn van waarde maar dit kan niet een verklaring zijn voor zo'n vreselijk ongeluk met 55.000 gedupeerden wier leven in machteloosheid door hen aan flarden werd geschoten, laat staan 'de' verklaring waarmee rechterlijke macht en regering 'het incident' lijken te willen afdoen. Case closed? Nee natuurlijk niet!, dit is de grootste rechterlijke ramp sinds de rechtspraak tijdens de Tweede Wereldoorlog. En die is nog lang niet afgedaan zo lang er geen afdoende verklaring is voor 10 jaar rechteloosheid en onrechtspraak van de ergste categorie én er geen werkelijk doorleefd excuus van onze bestuursrechters aan alle gedupeerden en aan alle burgers is gemaakt. Om weer vertrouwen in de rechters te krijgen zal er nog loud and clear zo'n met redenen omkleed excuus aangeboden moeten worden.

Aan de basis van deze onrechtspraak ligt een op 15 december 2009 door drs. X (naam witgelakt) van kamer 337 van Belastingen/Toeslagen te Utrecht aan kantoor Pels Rijcken voor advies gestuurd verzoek om te adviseren over een interne notitie. Deze notitie kent geen datum, geen titel en geen naam van de auteur(s) en is noch van een afzender en noch van een geadresseerde voorzien. Het d.d. 18 december 2009 namens de landsadvocaat ingestuurde concept advies kreeg als opschrift mee "Herziening kinderopvangtoeslag", wat op zichzelf nogal veelzeggend is. Je denkt bij een 'herziening' meteen aan ingrijpende veranderingen ten opzichte van een eerdere gang van zaken. Maar niemand kon toen de latere enorme impact van zo'n door B/T-ambtenaren en de landsadvocaat geïnitieerde 'herziening van de kinderopvangtoeslag' ook maar in de verste verte bevroeden, temeer ook omdat herziening van beleid of een handelwijze tot de taak en bevoegdheid van de wetgever moet worden gerekend.

Nota bene: het valt op dat dit advies in de conceptfase is blijven steken. Naar ik vermoed omdat het onbevoegdlijk door deze Utrechtse doctorandus is gevraagd en daarom waarschijnlijk ook onbevoegdlijk namens de landsadvocaat inhoudelijk is opgesteld en verstrekt. Inschakeling van de landsadvocaat is een taak van de Directies Wetgeving en Juridische Zaken (directies WJZ) van de (kern)departementen waarbij een terughoudend beleid geldt en de vraagstelling degelijk wordt voorbereid. Juridisch advies over beleid en beleidswijziging geschiedt door de eigen departementsjuristen en slechts bij hoge uitzondering wordt daarvoor de landsadvocaat ingeschakeld. Op grond hiervan zou de directie WJZ van Financiën in Den Haag de adviesopdracht hebben moeten verstrekken als deze al als uitzondering zou zijn betiteld.

Hoe luidt het conceptadvies van de landsadvocaat? Die praat de klant na en brengt nog een paar creatieve ideeën in. Maar niet dan nadat terechte kritiek is geuit op de nihilstelling van de toeslag in de denklijn in de ambtelijke notitie die m.i. noopte tot een negatief advies over de hele ambtelijke notitie. Maar dat gebeurde niet, de landsadvocaat adviseerde dat een nihilstelling, d.w.z. het terugbrengen van de toeslag tot nihil, nul, als niet aantoonbaar de eigen bijdrage was betaald, "pleitbaar" was, wat zoveel betekent als "je kunt het eens proberen bij een rechter met het risico dat die je uitlacht" ... De doctorandus las "pleitbaar" als 'groen licht' en sindsdien zijn bij een vermoeden dat niet de gehele eigen bijdrage is of wordt betaald de voorschotten acuut stopgezet en eerder verstrekte toeslagen om die reden teruggevorderd, met terugwerkende kracht tot 5 jaar. Was dit advies maar nooit zo lichtvaardig gevraagd en zo gretig en onbesuisd verstrekt! Dat had veel leed bij de toeslagouders voorkomen en 7,1 miljard euro schadevergoeding gescheeld, los van de enorme overige maatschappelijke schade die de latere rechtspraak heeft aangericht, waaronder de gigantische kosten van schadevaststelling, het aftreden van het vorige kabinet etc.etc. Want het ergste gebeurde: de rechter, m.n. de AbRvS, accepteerde de besluiten van B/T en sprak in 10 jaar 1000 nihilstellingen uit...

Zowel de ambtelijke notitie als het concept advies van de landsadvocaat zijn lang geheim gehouden, ook voor parlementsleden die er expliciet aan de regering om vroegen nadat het bestaan ervan was gebleken uit

“Ongekend onrecht”. In het licht van ‘de nieuwe transparantie van Rutte’ bij de ontslagname van zijn derde kabinet toegezegd zijn deze stukken in januari 2021 vrijgegeven en nu gewoon op internet te raadplegen. In de ambtelijke notitie wordt aan de hand van de betekenissen die de Dikke van Dale geeft voor het woord ‘tegemoetkoming’ als een van de (niet in de wet kinderopvang wko maar wel in de Awir gedefinieerde) betekenissen van ‘toeslag’ geconcludeerd dat er bij een tegemoetkoming/toeslag ‘iets anders bij hoort’. Toegepast op de kinderopvangtoeslag leidt dit in de notitie tot de conclusie dat de ouders en de opvangvoorziening niet mogen volstaan met alleen de tegemoetkoming (de toeslag) aan te wenden voor de betaling van de kinderopvang omdat deze ‘tegemoetkoming’ semantisch (altijd) zou nopen tot de bijbetaling van het complementaire deel van de begrote kosten dat cijfermatig volgt uit de toegekende toeslag, zijnde de zogenaamde ‘eigen bijdrage’ van de ouders. Dit zou volgen uit ‘het systeem van de wet’ want die voorzag nadrukkelijk niet in gratis kinderopvang, lezen we in de notitie. Ook dus als opvangouders tegen de vraagouders zeiden ‘laat die eigen bijdrage maar zitten en koop daar maar kleding voor de kinderen voor, ik neem genoeg met alleen de toeslag’ moest de eigen bijdrage aantoonbaar betaald worden. Of als opvangondernemers korting gaven om klanten te werven en de ouders gedurende een (on)bepaalde tijd ook niet de eigen bijdrage, of een deel daarvan, hoefden te betalen, werd dit in de notitie als malversatie/fraude gezien want de ouders hadden dan niet aantoonbaar alle kosten van de opvang betaald volgens de (abstracte) berekening daarvan in de opdrachtovereenkomst met de opvangondernemer. Dat dit wel moest staat niet in de wet (sic!). Het systeem van de wko is niet zozeer dat de opvang niet gratis is maar dat er een transitie werd in gang gezet van een aanbodgestuurde naar een vraaggestuurde échte kinderopvangmarkt van vraag en aanbod. Dat was in het begin allemaal erg kleinschalig en onwennig en amateuristisch aan beide zijden maar dat werd allengs steeds groter en steeds professioneler. Inmiddels is kinderopvang big business met (buitenlandse) marktpartijen met 50.000 kinderopvangplekken en meer. Enfin, de AbRvS heeft deze redenering 10 jaar lang tot de haren gemaakt zonder deze ooit helder te motiveren en uit te leggen in haar uitspraken, maar in samenhang met de in januari 2021 vrij gegeven ambtelijke notitie en het herzieningsadvies van de landsadvocaat worden de denklijnen zichtbaar. Het leidde tot de vaste rechtspraak dat de ouders (achteraf!) pas recht hadden op toeslag als zij de gehele eigen bijdrage in het berekeningsjaar hadden betaald. Was dat niet geheel het geval dan bestond geen recht op toeslag en moesten de voorschotten worden terugbetaald. Onlogischer en onredelijker kan het niet want als je al vindt dat de eigen bijdrage betaald moet worden waarom dan niet dit bedrag alsnog vorderen in plaats van de reeds aan opvang bestede toeslag terug te vorderen? Bovendien, en los van dat de wet helemaal niet voorschrijft dat de eigen bijdrage aantoonbaar moet worden betaald en de wet het begrip “eigen bijdrage” niet eens kent, het niet (geheel) betalen ervan is rechtens irrelevant en kan nooit de kwalificatie fraude opleveren. Vanaf 2012 is bovendien de toeslag niet meer door B/T aan de vraagouder betaald maar rechtstreeks aan de opvangvoorziening voor de voldoening van de overeengekomen uren opvang. De overheid kan vanaf 2012 dus feitelijk nooit meer door de vraagouder worden benadeeld en opgelicht. De opvangvoorziening evenmin want die heeft korting gegeven of anderszins afgezien van die eigen bijdrage of een deel ervan. Of het bedrag geschonken of hoe je dat verder kunt kwalificeren en vorm geven. 10 jaar lang zat de rechtspraak in de waan van de dag verstrikt in haar eigen bias dat zij de zich zelf opgelegde taak had om misbruik van overheidsgeld te beteugelen terwijl daar vanaf 2012 al nooit meer feitelijk sprake van kon zijn. Zij controleerde op het geheel betaald zijn van de eigen bijdrage terwijl het niet betaald zijn daarvan nimmer tot misbruik van toeslag kon leiden. De rechter hield de vinger aan de verkeerde pols, trok de verkeerde conclusies en kneep de verkeerde kelen dicht.

Mag ik tenslotte in het verlengde van het bovenstaande enkele aanbevelingen doen?

1. Onderzoek opnieuw de Toeslagenaffaire op haar juridische merites (waar exact kan de vinger op de juridische zere plekken worden gelegd? want de twee rechterlijke reflectierapporten zijn op dit centrale punt verhullend en een escape om zonder schuld te bekennen op de vlakke te blijven, maar met het oog op mogelijke recidive van zo’n rechterlijke ramp mag hieraan niet worden meegewerkt!) én op haar psychologische en sociologische merites (hoe kan het dat alle (‘brave’) bestuursrechters hoogst persoonlijk 10 jaar lang zoveel onrecht en leed hebben toegebracht aan brave rechtzoekende ouders?) met inschakeling van psychologische-, sociologische- en andere gedragskundige deskundigen en kijk daarbij naar het algoritmische profiel van ‘de’ bestuursrechter en of en in hoeverre dat profiel matcht en (idealiter) zou behoren te matchen met de taak en functie van de (hoogste) bestuursrechters om onze grondrechten en onze democratische rechtsstaat te waarborgen (de laatste strofe is ontleend aan de Preambule van de Grondwet m.i.v. 30 augustus 2022).

2. De notie van de onafhankelijke en onpartijdige bestuursrechter schiet te kort en behoeft richting en sturing in de keuze voor een altijd rechtvaardige uitkomst voor de burger waarmee die geholpen is. Voorstel: voeg aan de fair trial-bepaling van art. 17 lid 1 Grondwet (van 30 augustus 2022) de zin toe: "In geschillen met de overheid draagt de rechter zorg voor een gepaste uitkomst waarmee de burger geholpen wordt."

De bestuursrechters zullen moeten leren dat ze er voor de burger zitten en niet om de oren te laten hangen naar de overheid en die te faciliteren en legitimeren. Als dat op (ongeveer) deze wijze in de grondwet komt te staan wordt wat nu al lang hun opdracht was in juridisch beton gegoten en kunnen ze er nooit meer onderuit.

3. Om de persoonlijke verantwoordelijkheid en de persoonlijke onafhankelijkheid te borgen wordt in de rechterseed opgenomen dat hij/zij zijn/haar taak en functie zal uitoefenen in volkomen onafhankelijkheid en onpartijdigheid en geheel overeenkomstig zijn/haar geweten. De Rotterdamse bestuursrechters en alle andere rechters met een geweten hoeven dan niet meer te vrezen niet loyaal te zijn bij het volgen van hun geweten, want dat is dan rechtsplicht. Zelfs niet als hun uitspraken (keer op keer) worden vernietigd door de AbRvS. Het belang van de eenheid van recht kan zich dan zowel in opgaande als in neergaande richting gaan zetten.

4. Om weer vertrouwen in de bestuursrechters en de rechtsstaat te gaan krijgen zullen de rechters zich nog voor de 10 jaar onrechtspraak ostentatief op gewetensvolle wijze, met redenen omkleed en voldoende gespecificeerd spijt moeten betuigen en excuus moeten aanbieden tegenover de gedupeerden èn tegenover alle burgers want de rechtsstaat zijn wij allemaal. Tot zo lang dat niet gebeurt, verwacht ik, zal deze wond blijven dooretteren en moeizaam sluiten. En bij elk kleinmstootje zich weer openen.

Met verschuldigde hoogachting,

Hans Fillet, Tilburg